

BUSIJE I ZAMKE NA PUTU ISTINE I PRAVDE

Mustafa SPAHIĆ

UDK 28 - 42

SAŽETAK: Tekst govori o fundamentalnom značenju pojmova *hakk* (istina), *adl* (pravda) i *kist* (pravičnost). Riječ je o značenjski i semantički srodnim i komplementarnim kur'anskim pojmovima koji čine osnovu islamske etike. Sva tri pojma su nerazlučivo povezana jer se odnose na Istinu i Pravdu u teorijskom i normativnom, ali i u praktičnom smislu.

Autor sagledava, poredi i elaborira modus vivendi islamske pravičnosti koja počinje od pojedinca, preko njegove djece i žene, pa sve do roditelja, braće i sestara, rodbine i prijatelja, naroda, nacije i države. Autor detektira i analizira najveće opasnosti i zapreke u slijeđenju Istine, te realizaciji Pravde i Pravičnosti. Ustavni poredak i vladavina prava omogućavaju vanjsku i institucionalnu garanciju vječnih unutrašnjih principa vjere koji se odnose na pravo i pravičnost.

Ključne riječi: istina/hakk, pravda/adl, pravičnost/kist, islamska etika

“Svemilostivi (Er-Rahman) poučava Kur'anu, stvara čovjeka, uči ga govoru, Sunce i Mjesec utvrđenim, unaprijed određenim putanjama plove, i trava, i zvijezda, i drvo se pokoravaju i sedždu čine, a nebo je bez stubova uspostavio i uzdigao i ravnotežu, terezije i harmoniju Mizan u svemiru uredio, da pravdu i pravičnost u mjeri, na litru, metru, kantar u vagi pravilno mjerite i vagate i ni u čemu ljude ne zakidate! A Zemlju je za stvorenja razastro, na njoj ima voća, i palmi sa plodom u čaškama, i žita sa lišćem i miomirisima cvijeća – pa koju blagodat Gospodara svoga poričete!” (Er-Rahman, 1. – 13.)

“U Njega (Allaha) su ključevi svih tajni, samo ih On zna, i On Jedinu zna šta je na kopnu i šta je u moru i nijedan list sa grane ne opadne, a da On za njega ne zna, i nema zrna u tminama Zemlje niti ičeg svježeg, niti ičeg suhog, ničeg što nije u jasnoj Knjizi.” (El-En'am, 59.)

Red u svemiru naziva se Mizan – Kosmos, Red u prirodi Sunnetullah – Determinizam, Red u komunikaciji između Boga i čovjeka – Objava preko

Poslanika, Red u srcu – Iman, Red na duši Ahlak – Moral i Savjest, Red u glavi – Akl, Um i Razum, Red u društvu – Islam, Red i Putokaz u srcu iznutra – Kelime i Šehadet – Tevhid ili Monoteizam, Red i Putokaz izvana u prostoru – Kibla, Kjaba, Behtullah, Red u mišljenju iznutra – Svijest, Red u mišljenju izvana – Logika, Red u govoru iznutra Sidk – Istina, Red u govoru izvana – Retorika, Red u prvom, iskonskom i primordijalnom odnosu jeste Ibadetullah – robovanje Jednom Jedinom Stvoritelju, Red u drugom odnosu, jeste poštivanje, priznavanje roditelja, oca i majke, Red u prošlosti Misak, Ahd, Vasijet – Tradicija, Red u načinu života i ponašanju, Sekafetun – Kultura, Red između imućnih i siromašnih je obavezna, na vjeri utemeljena solidarnost – Zejhat, Sadekatul – Fitr i Umjerenost svih ljudi, Red u Salatu – Saff, Red među životinjama – Parenje i Instinkti, Red u sekularnim i instiktivnim odnosima između ljudi i žena, bića i stvorenja iste vrste a različitih spolova jeste

Nikjah – Brak, Red u Slobodi je – Odgovornost, Red za Mogućnost je Dužnost, Red za Pravo je – Obaveza, Red za Estetiku je Etika, Red u životu je Hakk – Istina, Red u zakonu iznutra za sva stvorenja je Adl i Kist – Pravda i Pravičnost i Red u zakonu izvana je Šerijat. Kur'an svjedoči postojanje univerzalne, unutar iskonske i neprekinute i primordijalne tradicije, Istine i Pravde u svakom narodu, u svim generacijama i na svim prostorima:

“Među svim narodima, u svakom vremenu ima onih koji upućuju Istini i koji na temelju Istine pravedno sude. I u narodu Musaovu ima ljudi koji na Istinu upućuju i koji na temelju Istine pravedno sude.” (El-E'araf, 159. i 181.)

Za temu teksta bitne su tri riječi: Hakk, Adl i Kist. Riječ Hakk ima četiri fundamentalna značenja:

1. Allahovo ime,
2. Istina,
3. Osnovna norma i
4. Pravo.

Prema Ku'anu i Hadisu, Allah je Izvor Istine, Osnovne norme i Prava: "Istina, Osnovna norma i Pravo – Hakk je od Gospodara tvoga, zato nikada u to ne sumnjaj." (Ali Imran, 60.) Istina, utemeljena na religiji, po Objavi daje život svakoj kulturi i ona je temelj Pravde i pravičnosti. Laž, potpuna suprotnost Istini, izaziva smrt svake kulture. Svi pravi, zdravi i plemeniti odnosi, veze i komunikacije počivaju na Istini – laž truje, izboličava, unakažuje, razara i kida odnose i komunikacije među ljudima.

S pravom se kaže, samo je Istina lijepa, a stvarnost, ma koliko velika i raznolika, zato što je prolazna, samo je korisna. U pravu Istina je najviša pravna norma iznad koje nema veće norme. Zapravo, to je norma koja prethodni svim drugim normama i čije se važenje ne može izvesti iz bilo koje druge norme zato što je ona izvor, sadržaj, značenje, temelj, granica i mjera svih drugih normi i pravila koja moraju biti saglasna s njom. Ne samo to, sadržaj i supstanca Adla – Pravde i Kista – pravičnosti u Islamu je Hakk – Istina. Pod Adlom – Pravdom u univerzalnom smislu podrazumijeva se red, poredak, sistem, harmonija, sklad i ekvilibrij u i između svemira, prirode, svijeta, života, čovjeka i ljudi. To je također opći princip koji podrazumijeva da svaka stvar, stvorenje i biće u anorganskom, organskom, biljnom, životinjskom, ljudskom i svemirskom svijetu bude ono što jeste i da bez zapreke i ikakve smetnje služi onoj funkciji i cilju koju mu je Allah namijenio.

"Mudar i ozbiljan politički sistem oponaša prirodu u svome životu i svojim djelima, on je smješten u tačan odnos i simetriju sa svjetskim poretkom i sa načinom postojanja, prema kojem žive stalna tijela, koja se sastoje iz privremenih dijelova. Religija nije samo čovjekov duhovni oblik već je i sami bitni ustavnog princip. Ona je etička osnova ustavnog poretka političke vlasti, zato što razvija ideju dužnosti, koja obavezuje građane na valjano djelo u zajednici, i ona starijom (tradicijom) i nepromjenjivošću svojih ustanova (potpora poretku) pogoduje i moralnosti i disciplini, reda i kulturi",

piše Edmund Burke. Šta znače ustavi, zakoni, norme i slobode bez Boga, Istine, Osnovne norme i Pravde mudro suvislo i nezaboravno upozorava Learned Hand:

"Šta mislimo kada kažemo da smo prije svega u potrazi za slobodom? Često se pitamo, ne polazemo li previše nade u ustave, zakone i sudove (normativizam i pravni formalizam?) To su lažne nade, vjerujte mi, to su lažne nade. Sloboda se nalazi u srcima ljudi i kada se tamo ugasi, nijedan sud ne može joj pomoći. Ali, dok se tamo nalazi, ne trebaju joj ustavi, zakoni, ni sudovi da je spase. A šta je sloboda u srcima ljudi? To nije sloboda da radimo ono što nam padne na pamet. To je negacija slobode koja vodi njezinom uništenju. Društvo u kojemu ljudi ne priznaju nikakav autoritet (od Boga Osnovnu normu iz koje se izvodi ustav) nad svojom slobodom ubrzo postaje društvo u kome sloboda počinje pripadati samo nekolicini divljaka."

Dostojevski je još jasniji i direktniji: "Bez vjere u Boga ne može se uspostaviti pravda ni na površini dječije suze." Pjesnik Brana Miljković odsudno se pita: "Hoće li sloboda umeti da peva kao što su sužnji pevali o njoj." Hoće pod dva bezuvjetna uslova: "Zvezdano nebo nad nama i moralni zakon u nama su dva nepobitna dokaza da ima i postoji Bog," kaže Kant.

Slijedi nezaobilazno i neizostavno pitanje, šta je to što najviše ugrožava: Istinu, Pravdu, Pravičnost i Kulturu.

Na prvom mjestu to je svjesna, systemska, planirana, programirana, proračunata i ciljana laž: "I Istinu za laž ne prodajite i ne miješajte i Istinu svjesno u znanju i proračunato ne ukrivajte." (El-Bekare, 42.)

Na drugom mjestu, posebno Istinu, Pravdu i Pravičnost ugrožavaju oni ljudi koji imaju moć, izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast, a sude i presuđuju bezobzirno, beskrupulozno, prvenstveno po svojim željama, strastima, požudama, pohotama i instinktima:

"O Davude (a Davud je bio i kralj) Mi smo te Halifom – Povjerenikom na Zemlji učinili zato sudi ljudima

na temelju Istine po Pravdi i nikako se ne povodi za strašću da te odvede sa Allahova puta. One koji zbog strasti skreću i zalutaju sa Allahova puta čeka teška i bolna patnja na Onom svijetu, zato što su zaboravili na Dan u kome će se račun polagati." (Sad, 26.)

Na trećem i četvrtom mjestu Istinu, Pravdu, Pravičnost i zakonito suđenje ugrožavaju krivo svjedočenje i izbjegavanje svjedočenja iz bilo kojih razloga i po bilo kojim osnovama:

"O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite Allaha radi, pa i na svoju štetu, ili na štetu roditelja svojih i rođaka, bili oni bogati ili siromašni, pa Allahovo je da se brine o njima! Zato ne slijedite strasti – kako ne biste bili nepravedni! A ako namjerno i svjesno budete krivo svjedočili i svjedočenje iz bilo kojeg neopravdanog razloga izbjegavali, pa Allah zaista zna ono što radite." (En-Nisa, 135.)

Princip primjene Pravde i Pravičnosti u Islamu počinje od sebe, svoje djece i žene, roditelja, braće i sestara, rodbine i prijatelja, dakle najbližih i najdražih, do nivoa etnosa, plemena, naroda, nacije i države, a ne od nivoa naroda i države pa se nikada ne stigne do sebe i svojih. Ko prema sebi i svojim najbližim položi ispit Pravde i Pravičnosti, on je slobodno i neustegnuto pravedan prema svim ljudima, stvorenjima i svjetovima. Kako Poslanik kaže: "Iz *nefseke summennase* – Od sebe prema ljudima sa Pravdom kreni."

Za ostvarivanje Pravde u državi, kada se položi prvi i presudni ispit prema sebi i svojim od presudnog je značaja pravovremena i primjerena situaciji, adekvatna primjena zakona. Zato je etika zakon pojedinca, a zakon zajednice i države je Pravda i Pravičnost kroz cjelokupni normativno – sudski sustav. Bitno je upozoriti da su dva ključna izvora paganske svijesti koji ruše i guše: Istinu, Pravdu, Pravičnost, pa i Kulturu, a to su: krv i tlo koji kroz nepotizam i preferiranje šunda, kiča i snobizma ruše sve principe Onog i pravila ovog svijeta. Tu su u pitanju pogubne paganske fikcije i zablude – zlo to su drugi, naš je zato što je naš, po tlu je krvi,

uvijek i u svemu bez obzira na to šta i kako radi u pravu, a drugi zato što nije naš, po tlu i krvi i što je od nas različit i drugačiji unaprijed, uvijek i u svemu u krivu. Istinu, Pravdu, Pravičnost, Kulturu ugrožavaju ali i otvoreno društvo u pitanje dovode lične, subjektivne i personalne psihopatološke stereotipije, predrasude i zablude kao što su samovolja, mržnja iz klasnih, rasnih, etničkih, jezičkih, nacionalnih, teritorijalnih, imovinskih, statusnih ili bilo kojih drugih izvanjskih razloga. Ovo su peti i šesti razlog, zamka i zapreka za pravedno društvo i vladavinu prava i zakona:

“I neka vas mržnja i samovolja koju prema nekim ljudima nosite, zato što su vam spriječili pristup Časnom hramu (Bejtullahu), nikako ne navede da ih napadnete! Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti a ne pomažite i ne učestvujte u grijehu i neprijateljstvu i bojte se Allaha, jer Allah strašno kažnjava. O vjernici, obaveze i dužnosti prema Allahu izvršavajte, u ime Allaha pravedno svjedočite! Neka vas mržnja i samovolja koju prema nekim ljudima nosite nikako i nikada ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže bogobožnosti i čestitosti i bojte se Allaha, jer On je o svemu obaviješten i sve zna ono što radite.” (El-Maide, 8.)

Mržnja i samovolja su dva otvora koji razaraju, truju i uništavaju veze, odnose, relacije i komunikacije među zajednicama, društvima, narodima, rasama i nacijama, na isti način kao što maligni tumor ili rak razara i uništava pojedinačni ljudski organizam. Nesagledivu opasnost od samovolje, mržnje za pojedinačni, grupni i zajednički život ljudi uočava svaki vispren, mudar i odgovoran čovjek:

“Na mržnju je uzvraćajte mržnjom. Za Bosnu mržnja je slijepa ulica. Mržnja ne razara samo naše duše, ona razara ono što mi nazivamo samim bićem Bosne”, govorio je Alija Izetbegović u “Zetri” 2. oktobra 2002. godine, samo pet godina nakon genocida kozmičkih razmjera nad njegovim narodom. Pored navedenih zapreka u slijedenju Istine, realizaciji Pravde i Pravičnosti, putem suda i zakona, kao

što su laž, strasti, krivo svjedočenje, izbjegavanje svjedočenja, samovolja i mržnja, po bilo kom neutemeljenom osnovu, sedma i osma pogubna zapreka Istine, Pravde, Pravičnosti i Zakona su: ukoliko su u ljudima, posebno u sudijama i ljudima od moći i vlasti, lični, bilo koji ovodunjalučki interesi i materijalne koristi veće i preče od svega i svakoga i ukoliko je u tim ljudima strah od bilo koga i od bilo čega veći i jači nego od Allaha i odgovornosti pred Njim:

“Mi smo objavili i spustili u Tevratu, u kome je uputstvo i svjetlo. Po njemu su Jevrejima sudili vjerovjesnici i poslanici, koji su bili Allahu predani i pokorni, te čestiti i učeni ljudi, od kojih je traženo da čuvaju Allahovu knjigu, i oni su nad njom bdjeli. Zato se, kad budete sudili, ne bojte ljudi, već se bojte Mene, i ne zamjenjujte riječi Moje za nešto što malo vrijedi. A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio oni su pravi kjaferi.” (El-Maide, 44.)

Domingue Moisi primjećuje nesagledive opasnosti za ljudstvo u cjelini: “Iznenadan gubitak važnosti, pojma, Istine, povratak sile u centar međunarodne političke scene i strukturalna kriza demokracije.” Deveta neizmjenjiva i nesaglediva opasnost za Istinu, Pravdu, Pravičnost i zakon jeste uzimanje šejtana i njegovih sljedbenika džinna i ljudi nevjernika kao i pagana, zatim teških i nepopravljivih grijehnika za autoritete u ustavnoj, sudskoj i zakonodavnoj vlasti. Ne samo da se takvi ne smiju izabrati, nego im se ne smije nikada nikakva potpora, olakšica, pomoć i podrška na takvim pozicijama davati. Ako se tako ne postupi, slijedi i njima i nama propast zato što smo se solidarisali i dali podršku neredu, nepravdi, samovolji i nasilju:

“Zar ne vidiš one koji tvrde da vjeruju u ono što se objavljuje tebi i u ono što je objavljeno prije tebe pa ipak žele da im se pred šejtanom sudi i da im on bude vrhovni autoritet, a naredeno im je da ne vjeruju u njega. A šejtan želi da ih u veliku zabludu navede i zavede. Kad im se kaže: “Prihvatite ono što Allah objavljuje, i Poslanika! Vidiš munafike kako se od tebe potpuno okreću. I kada im šejtan kao

lijepa sva njihova djela predstavi pa im kaže: “Niko vas danas ne može savladati i pobijediti jer sam ja vaš zaštitnik. Takvi ljudi postaju potpuno slični šejtanu koji kaže čovjeku budi nevjernik i negator Istine, Pravde, Pravičnosti i Zakona, pa kad ga čovjek posluša i postane nevjernik, šejtan trijumfalno kaže: Ti se mene više ne tičeš ja se, zaista, Allaha, Gospodara svjetova bojim. Ti idi Pravim putem kao što ti je naredeno i nek tako postupe i vjernici koji te slijede i koji su uz tebe i obijesni i nasilni i nepravedni ne budite, jer On dobro vidi ono što radite. I nikada ne držite stranu i liniju onih koji nepravedno postupaju, pa da vas vatra prži, vi nemate drugih zaštitnika osim Allaha, inače, nema vam pomoći.” (En-Nisa, 60. i 61., En-Enfal, 48., El-Hašr, 16. i Hud, 112. i 113.).

Šta je pojedinačni, posebni i opći lijek od devet navedenih opakih i opasnih zamki? Jezgra Pravde, temelja zajednice i države u Islamu jeste od Allaha svakom narodu u svakom vremenu objavljena Istina. Pravičnost, suđenje i svjedočenje sa najboljim, najkvalitetnijim, najspособnijim i najmoralnijim ljudima se čine isključivo u ime Allaha, iz čega potječu korist i dobrobit za sve ljude tako što se ostvaruje stabilna i sigurna država, red i mir za sve, harmonično društvo i sreća za sve. Tako se ostvaruju moralni pojedinci i pravedna zajednica. Time se potpuno zaštićuju vjera, život, čast, potomstvo, imovina, pravo na rad, znanost i spoznaju svakog čovjeka, naroda, rase i konfesije. U okviru ustavno – pravne i političke teorije to se zove ustavni poredak ili vladavina prava. Pod ustavnim poretom, u najširem i najbitnijem smislu podrazumijeva se suštinski i značenjski pravna država i vladavina prava, pomoću općih, objektivnih i bezličnih, za sve građane istih zakona. To znači i princip ili sistem u kome vlada pravo i zakon, a ne arbitarnost i diskrecionost, i u kome osnovna prava čovjeka ne samo da predstavljaju najvišu vrijednost, već su i na odgovarajući i institucionalni način garantirana i osigurana. Uz

institucionalnu, izvanjsku, pozitivnu garanciju, potrebna je i vjerska i unutrašnja preko savjesti ljudska garancija ljudskih prava:

“Allah vam naređuje i zapovijeda da odgovorne i za zajednicu bitne službe onima koji su ih u svakom pogledu

dostojni povjeravate i kada ljudima sudite da na temelju Istine pravično sudite. Uistinu je divan Allahov savjet! A Allah doista sve čuje i vidi. O vjernici, pokoravajte se Allahu i slijedite Poslanika i budite lojalni vašim legitimnim i legalnim predstavnicima. A ako se u nečemu ne slažete,

obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allaha i Onaj svijet, to vam je bolje i za vas rješenje ljepše.” (En-Nisa, 58. i 59.)

U prilog Pravde Poslanik kaže: “Bojte se Allaha i budite pravedni prema svojoj djeci.” (I.P.H. 216.).

الموجز

الكائنات والفخاخ في طريق الحق والعدل

مصطفى سباهيتش

يتحدث هذا المقال عن المعنى الأصيل لمفاهيم الحق والعدل والقسط، ويتعلق الأمر هنا بالمفاهيم القرآنية المتشابهة والمتكاملة معنويًا ودلاليًا، والتي تعتبر الأساس للأخلاق الإسلامية. وترتبط هذه المفاهيم الثلاثة فيما بينها ارتباطًا وثيقًا، لأنها تتعلق بالحق والعدل على الأصعدة النظرية والحكومية والعملية.

إن الكاتب يدرس ويقارن ويشرح كيف تُعاش العدالة الإسلامية ابتداءً من الفرد نفسه، مرورًا بزوجه وأولاده، ووصولًا إلى والديه وإخوته وأخواته وأقاربه وأصدقائه، وانتهاءً بشعبه وقومه ودولته. ويستكشف الكاتب ويحلل أكبر المخاطر والعقبات في اتباع الحق وتحقيق العدل والقسط. إن النظام الدستوري وسيادة القانون يوفران الضمان الخارجي والمؤسسي لمبادئ الدين الداخلية الخالدة التي تتعلق بالحق والقسط.

الكلمات الرئيسية: الحق، العدل، القسط، الأخلاق الإسلامية.

Summary

OBSTACLES ON THE PATH
OF THE TRUTH AND JUSTICE

Mustafa Spahić

The text relates about the fundamental meaning of terms *haq* (truth), *adl* (justice) and *qist* (equity). These are semantically related and complementary Qur'anic terms that constitute the bases of Islamic ethics. All three are tightly related and inseparable since they reflect the Truth and the Justice in a theoretical and normative but also in a practical sense. The author analyses, compares and elaborates upon the *modus vivendi* of the Islamic righteousness that starts from an individual, through his wife and children and over to his parents, brothers and sisters, relatives and friends, nation and state. The author detects and analyses the threats and obstacles on the path of the Truth, Justice and Equity. Constitutional system and the rule of law provide the outer and institutional framework for the inner principles of faith that are related to justice and equity.

Key words: truth/*haqq*, justice/*adl*, equity/*qist*, Islamic ethics